

Josep-Anton FERNÁNDEZ
El malestar de la cultura catalana
Barcelona: Empúries, 2008, 400 p., 20 €.

Amb *El malestar en la cultura catalana* (2008), Josep-Anton Fernández, professor de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) format a la universitat britànica i «germà de lletres» de l'antic col·lectiu Joan Orja, presenta un dels primers estudis culturals catalans en què la influència de Pierre Bourdieu és essencial, un assaig exhaustiu i heterogeni que permet debatre l'estat de la cultura catalana des d'una perspectiva innovadora i sobiranista. *El malestar en la cultura catalana*, les beceroles del qual ja eren presents en un article publicat l'any 1997 a la revista digital *1991*, planteja la tesi que el projecte de normalització de la cultura catalana ha esdevingut un particular metarelat sense poder performatiu i n'analitza tant les causes com les resolucions possibles. A partir d'una metodologia simbòlica que pretén resemantitzar una sèrie de llocs comuns de l'*habitus* català, l'autor se centra en exemples tan dissemblants com els discursos sobre el cànon literari, els manifestos anticatalanistes o les sèries televisives, per arribar a unes conclusions que potser sobten pel to i l'estil extravagants, però que escauen a l'ètica de la promiscuïtat metodològica, de la qual l'autor es declara interdisciplinàriament orgullós.

Dividit el llibre en dos blocs, el primer contextualitza l'assaig des del primer Congrés de Cultura Catalana (1976) fins a la fi del pujolisme (1999), durant el qual es desglossa el concepte *normalització* des de tres punts de vista: el projecte polític, el procés de transformació cultural i social i els discursos polítics i culturalistes. Segons aquesta triple anàlisi, però, es palesa un malestar gairebé crònic d'ençà de la restauració borbònica, sia per la subordinació colonial del mercat i del camp cultural a un estat catalanofòbic, sia per un govern regionalista incapaç d'articular discursos identitaris plausibles. Ara bé, per a l'autor, aquest malestar idiosincràtic és paral·lel a un malestar global propi de la crisi dels models culturals d'ascendència postmoderna, segons les definicions de Jean-François Lyotard o Zygmunt Bauman. A partir d'aquesta tesi, que inaugura el segon bloc, l'autor desenvolupa el gruix del volum bo i fonamentant-se en tres eixos temàtics amb una profusa bibliografia i un to pedagògic explicitat per recapitulacions constants. En primer lloc, l'autor tracta la crisi dels discursos de legitimitat, que ha produït la inhibició d'un mercat o de productes culturals massius catalans, enfront de la violència simbòlica de textos com

Contra Catalunya, d'Arcadi Espada. En segon lloc, Josep-Anton Fernández estudia la crisi de la producció de valors, en què la manca de legitimitat dels actants culturals –representats per mandarins com Xavier Bru de Sala o per la quantiosa presència de premis literaris– ha provocat la descreença del valor intrínsec dels productes culturals catalans. Finalment, la crisi dels discursos identitaris i de representació és plantejada segons la temàtica de la immigració en la literatura catalana escrita per dones o a partir de les qüestions de gènere i sexualitat en el documental *Ocaña, retrat intermitent*, de Ventura Pons, entre d'altres. Davant aquesta triple perspectiva a voltes descoratjadora, l'autor arriba, però, a unes conclusions de mena irònica i optimista: prendre consciència simbòlica de la deformitat d'una cultura colonitzada i assumir un nou resistencialisme de mercat com a mesura subversiva no exempta de compromisos.

Per ell mateix, *El malestar en la cultura catalana* representa la prova del nou pel que fa a la seva normalitat. Enfront d'altres països on les disciplines de l'anomenada «escola del ressentiment» han brostat tant en l'àmbit acadèmic com en el popular, la recepció que aquest assaig pugui rebre, i els escarafalls o adhesions que produeixi, en certificarà les tesis. Sens dubte, aquest volum pot ésser criticat per la interdisciplinarietat de les seves propostes acusant-les de vel·leïtoses, per la concepció lingüística de la cultura en lloc de les definicions més antropològiques o per la candidesa de desitjar una cultura no dominant quan la violència simbòlica (i militar, si escaigués) de l'Estat és manifesta. Ara bé, caldrà haver llegit prou *queer studies* o haver consultat suficientment l'hemeroteca per a poder-lo contradir des dels seus fonaments, i alguns nuclis del llibre estan tan ben documentats, que permeten d'endinsar-se a plaer segons els interessos. Així, a més d'obrir futures possibilitats, com podria ésser l'estudi del mercat literari català segons la teoria dels polisistemes d'Itamar Even-Zohar o qualssevol altres, l'obra de Josep-Anton Fernández permet debatre el present català des d'una nova òptica, sia la tercera onada immigratòria amb novel·les com *L'últim patriarca*, de Najat El Hachmi, sia la universalització de Pompeu Fabra arran de la traducció anglesa de *The Architect of Modern Catalan: Pompeu Fabra (1868-1948)* o la presència del català a la xarxa digital com a fenomen popular.

Des que Alexandre Cirici usà el terme *postmodern* en un article aparegut a *Serra d'Or*, l'any 1969, fins que Francesco Ardolino va afirmar que l'antologia *Imparables* (2004) era un dels primers intents programàtics per a sortir del pantà de la postmodernitat, aquest concepte no ha gaudit de gaire fortuna o interès. En canvi, mentre que altres veus vogueuen per un deucentisme enyorívol, es podria concloure que per a Josep-Anton Fernández la cultura catalana serà postmoderna o no serà –o hipermoderna, si seguim la terminologia més puixant. És a dir, sense arribar a postures oclocràtiques, l'autor planteja l'assumpció dels reptes contemporanis com ara la mercantilització dels béns culturals sense complexos elitistes o apocalíptics, a fi que la cultura catalana s'equipari amb la complexa normalitat de qualsevol altra nació. En aquest sentit, l'ètica de la promiscuitat metodològica té la seva correlació estètica, malgrat que l'autor afirmi que la seva és una postura postmoderna però no

postmodernista. A tall d'exemple, quan l'autor estrafà els títols homònims de Sigmund Freud o de Jürgen Habermas per encapçalar l'assaig o algun epígraf, assoleix el pastitx segons Fredric Jameson: una paròdia buida d'ironia que, un cop desarticulada la subversió implícita, dóna peu al goig de l'heterogeneïtat, al plaer de l'associació inesperada, una estètica de la qual l'autor també pot sentir-se ben orgullós.

Jordi Florit
(Barcelona)